

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

XIII EDYCJA AKCJI
MEDIALNO-EDUKACYJNEJ

ZAPAL
ZNICZ
PAMIĘCI

24.10.2021

Zapal znicz pamięci
w miejscach zbrodni
dokonanych przez
Niemców w ramach
operacji „Tannenberg”
i „politycznego
oczyszczania gruntu”
w pierwszych
miesiącach
II wojny światowej.

Uczcij pamięć przedstawicieli polskich
warstw przywódczych, którzy zostali
zamordowani na terenach II RP
wcielonych w 1939 r. do III Rzeszy:
w Wielkopolsce, regionie łódzkim,
na Pomorzu, Kujawach i Górnym Śląsku.

ZRÓB ZDJĘCIE
dokumentujące akcję
i prześlij je na adres:
zapalzniczpamieci@ipn.gov.pl *

*Wielkość pliku ze zdjęciami nie może być większa niż 7 MB
w jednej wiadomości email.

Las Szpeęgawski
Chojnicka
„Dolina śmierci”
Las Lućmierski
Lasy
Pałędzko-Zakrzewskie
Lasy Panewnickie

Organizatorzy:

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

Radio
Poznań

Partner:

Patronat honorowy:

MARSZAŁEK WJEWÓDZTWA
WIELKOPOLSKIEGO
MAREK WOŹNIAK

Partnerzy medialni:

Plus
radio

Polskie
Radio
Katowice

PiK
POLSKIE RADIO

radio
ŁÓDŹ

DZIEJE.PL
PORTAL
HISTORYCZNY

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

XIII EDYCJA AKCJI
MEDIALNO-EDUKACYJNEJ

24.10.2021

OPERACJA „TANNENBERG”

To kryptonim pierwszej zaplanowanej na masową skalę operacji eksterminacyjnej przeprowadzonej przez Niemców w okresie II wojny światowej. Jej celem było fizyczne wyeliminowanie w 1939 r. przez Niemców, liderów polskich warstw przywódczych, w większości wpisanych przed wojną na tzw. listy proskrypcyjne. Tylko do końca 1939 r. na terytorium II RP Niemcy wymordowali ok. 55 000 Polaków. Szczególne represje dotknęły polskich obywateli na terenach wcielonych do III Rzeszy, gdzie zginęło 40 000 osób. W Wielkopolsce, w regionie łódzkim, na Pomorzu, Kujawach, i Górnym Śląsku, w masowych, publicznych i tajnych egzekucjach życie stracili Powstańcy Wielkopolscy, Śląscy, członkowie Związku Zachodniego, polscy urzędnicy, działacze społeczni, polityczni, nauczyciele, księża, przedstawiciele inteligencji, ziemiaństwo, chłopi i robotnicy. Ponieśli oni śmierć tylko dlatego, że byli Polakami i liderami w swoich środowiskach. Cała operacja skierowana przeciwko polskim warstwom przywódczym odbyła się pod osłoną prowadzonych przez Wehrmacht działań wojennych. Formacją odpowiedzialną za te mordy były w większości specjalne policyjne grupy operacyjne Einstazgruppen, a także niemieckie, paramilitarne formacje Selbstschutzu i Freikorpsy. Jesienią 1939 r. do największych zbrodni doszło m. in. w Lesie Szpęgawskim, Lasach Pałędzko – Zakrzewskich, Lesie Lućmierskim, Chojnickiej „Dolinie śmierci” i Lasach Panewnickich.

ZAPAL ZNI CZ PAMNĘCI

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

XIII EDYCJA AKCJI
MEDIALNO-EDUKACYJNEJ

24.10.2021

ZAPAL
ZNECZ
PAMNĘCI

LASY PAŁĘDZKO-ZAKRZEWSKIE

Lasy Pałędzko – Zakrzewskie to jedna z największych masowych zbrodni dokonanych przez Niemców w okresie II wojny światowej w Wielkopolsce. W tamtejszych lasach zostali przez Niemców zamordowani najwybitniejsi obywatele II Rzeczypospolitej z terenu całej Wielkopolski. Głównie byli to polscy więźniowie osadzeni w Forcie VII w Poznaniu. Zabudowania Fortu pełniły w tym czasie funkcję pierwszego niemieckiego obozu koncentracyjnego, założonego na okupowanych terenach Polski. Bezpośrednim sprawcą tych mordów była niemiecka formacja specjalnego przeznaczenia składająca się z członków Policji Bezpieczeństwa (Sipo) i Służby Bezpieczeństwa (SD) – Einsatzgruppe VI. Funkcjonariusze tej formacji przewozili tam swoje ofiary i począwszy od października 1939 r., a według niektórych źródeł już od września 1939 r., systematycznie je mordowali strzałem w tył głowy.

▲ Pomnik pomordowanych studentów i profesorów w Lasach Pałędzko – Zakrzewskich. fot. Witold Sobócki

Ciała zakopywano w zbiorowych mogiłach. Miejsce tych przerażających egzekucji Niemcy wybrali nieprzypadkowo. Ten gęsty kompleks leśny znajdował się stosunkowo blisko Poznania, a w szczególności Fortu VII. Był to też las do którego już we wrześniu 1939 r. Niemcy pod groźbą śmierci zakazali wchodzić okolicznym polskim mieszkańcom. Niebagatelne znaczenie miał też fakt, że zlokalizowana blisko lasu wieś Zakrzewo w większości była zamieszкана przez Niemców. Stanowiło to naturalne zaplecze logistyczne dla tego zbrodniczego procederu. Te wszystkie okoliczności sprawiły, że to właśnie te lasy wybrało poznańskie Gestapo, a wcześniej dowódca Einsatzgruppe VI, jako miejsce masowych egzekucji polskich obywateli z terenu całej Wielkopolski. Ocenia się, że w Lasach Pałędzko – Zakrzewskich Niemcy zamordowali ok. 4500 ofiar, ale niektóre szacunki mówią nawet o kilkunastu tysiącach zamordowanych. Oszacowanie liczby ofiar nastęrcza badaczom duże trudności z uwagi na wydobycie i spalenie zwłok w 1944 r. przez specjalne niemieckie Sonderkommando Leghat, działające w ramach akcji „1005”.

▲ Kwaterna duchownych. Las Pałędzko – Zakrzewski. fot. Witold Sobócki

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

XIII EDYCJA AKCJI
MEDIALNO-EDUKACYJNEJ

24.10.2021

ZAPAL
ZNIČZ
PAMNĘCI

▲ Pogrzeb zamordowanych na Polach Igielskich, Chojnice 1945 r. fot. IPN

◀ Budynek Krajowego Zakładu Opieki Społecznej. fot. IPN

CHOJNICKA „DOLINA ŚMIERCI”

W październiku 1939 r. Niemcy utworzyli w budynkach Krajowego Zakładu Opieki Społecznej w Chojnicach obóz zatrzymań. Umieszczano w nim mieszkańców Chojnic i powiatu chojnickiego, wyselekcjonowanych spośród tutejszej inteligencji. Większość z przetrzymywanych w obozie Polaków zostało zamordowanych na pobliskich Polach Igielskich. Zabijano ich strzałami w tył głowy oraz uderzeniami tępymi narzędziami. Ciała ofiar wrzucano do rowów strzeleckich i przysypywano warstwą piasku. Egzekucje trwały od października do grudnia 1939 r. Sprawcami zbrodni byli miejscowi Niemcy – członkowie niemieckiej organizacji Selbstschutz Westpreussen. Teren egzekucji miejscowa ludność wkrótce nazwała „Doliną śmierci”. Po wojnie ciała zamordowanych Polaków w Chojnicach ekshumowano również na Polach Daleckiego, Polach Doksa, w lesie pod Witkami i lasku miejskim. Pełna liczba osób zamordowanych przez Niemców zarówno w 1939 r., jak i w 1945 r. w Chojnicach jest nieznana. Spośród sprawców tylko SS-Standartenführer Heinz Mocek dowódca IV Inspektoratu Selbstschutzu Konitz (Chojnice) stanął przed sądem, ale został skazany na karę dożywotniego więzienia za zbrodnię niemieckie dokonane w Rudzkim Moście koło Tucholi, a nie za mordy w Chojnicach. Sprawcy zbrodni w chojnickiej „Dolinie śmierci” uniknęli odpowiedzialności karnej. Zbrodnia w „Dolinie śmierci” w Chojnicach jest jedną z największych zbrodni jaką Niemcy popełnili jesienią 1939 r. na terytorium przedwojennego województwa pomorskiego. W dołach śmierci mordowano pomorską inteligencję, pomorskich Żydów i osoby chore psychicznie. W ramach zbrodni pomorskiej 1939 zamordowano 20-30 000 osób. W żadnym innym regionie okupowanej Polski, skala terroru niemieckiego w tym czasie, nie była aż tak wielka. Setki ofiar, niemiecki okupant, zabił w tym miejscu także w styczniu 1945 r.

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

XIII EDYCJA AKCJI
MEDIALNO-EDUKACYJNEJ

24.10.2021

ZAPAL
ZNIWOCZ
PAMIĘCI

▲ Glinianki Las Łućmierski.
fot. Olgierd Ławrynowicz

LAS ŁUĆMIERSKI I OBÓZ PRZEJŚCIOWY NA RADOGOSZCZU

▲ Las Łućmierski. fot. Olgierd Ławrynowicz

Na ziemi łódzkiej do największych zatrzymań w ramach „Intelligenzaktion” doszło między 9 a 11 listopada 1939 r., po utworzeniu w Łodzi placówki gestapo i włączeniu miasta w granice Rzeszy, tuż przed Świętem Niepodległości. Tajna policja niemiecka osadzała aresztowanych w łódzkich więzieniach, a także m.in. w specjalnie utworzonym obozie przejściowym na Radogoszczu (fabryka Michała Glazera przy ul. Krakowskiej 55, ob. ul. Liściasta 17). W ośrodku tym, w skrajnie prymitywnych warunkach, Niemcy zgromadzili od 1500 do 2 000 osób. W toku selekcji, przeprowadzonej przez gestapo i niemieckie sądy specjalne, wyłoniono co najmniej 500 osób przeznaczonych do zagłady. Egzekucji dokonywano od 12 listopada 1939 r. do wiosny 1940 r. w podłódzkich lasach: Łućmierskim, Łągiewnickim, Wiączyńskim, Okręglik, a także na terenie poligonu wojskowego na Brusie w Łodzi. Ciała ofiar grzebano w zbiorowych mogiłach. W 1944 r. szczątki w większości zostały przez Niemców wydobyte i spalone w ramach akcji zacierania śladów zbrodni, akcja „1005”. Uniemożliwia to dokładne określenie liczby zamordowanych.

Na terenie Lasu Łućmierskiego położonego na północ od Zgierza Niemcy pogrzebali w latach 1939–1940 ciała ofiar masowych mordów w co najmniej 6 zbiorowych mogiłach. W 1942 r. zakopali tu ciała stu Polaków rozstrzelanych w Zgierzu w największej publicznej egzekucji na ziemiach polskich wcielonych do III Rzeszy.

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

XIII EDYCJA AKCJI
MEDIALNO-EDUKACYJNEJ

24.10.2021

ZAPAL
ZNIWOCZ
PAMIĘCI

Las Szpegawski.
fot. Mateusz Kubicki ▶

LAS SZPEGAWSKI

Las Szpegawski jest położony ok. 7 km od Starogardu Gdańskiego w kierunku Tczewa, w pobliżu wsi Szpegawsk. Od 2 września 1939 r. do 21 stycznia 1940 r. Niemcy przeprowadzali tam masowe egzekucje polskiej inteligencji, działaczy społeczno-politycznych oraz osób z zaburzeniami psychicznymi w ramach akcji T4. Największe nasilenie mordów przypadło na okres od 16 października do 8 grudnia 1939 r. Las Szpegawski jest na Kociewiu największym miejscem masowych straceń Polaków i osób innych narodowości.

Jesienią 1944 r. do Lasu Szpegawskiego przybyło specjalne komando, które zgodnie z wytycznymi akcji „1005” miało zatrzeć ślady masowych mogił. Zwłoki wydobywano i palono. Ekshumacje przeprowadzone w latach 1945-1947 potwierdziły dokonanie masowych mordów i zatarcia śladów niemieckiej zbrodni. Szacuje się, że liczba ofiar wynosi od 5000 do 7000, w tym 1689 zamordowanych, to pacjenci Zakładu Psychiatrycznego w Kocborowie. Aktualnie ustalono personalia 2400 ofiar.

Szpegawsk jest jednym z ok. 400 miejsc zbrodni, których Niemcy dokonali jesienią 1939 r. na Pomorzu. Te akty eksterminacji bezpośredniej skierowanej wobec ludności polskiej, Żydów i pacjentów zakładów psychiatrycznych na terenie przedwojennego woj. pomorskiego określane są mianem zbrodni pomorskiej.

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

XIII EDYCJA AKCJI
MEDIALNO-EDUKACYJNEJ

24.10.2021

Lasy Panewnickie.
Ze zbiorów Karola Gierlotki ▶

LASY PANEWNICKIE

To kompleks leśny znajdujący się na granicy Rudy Śląskiej, Katowic i Mikołowa, w którym w 1939 r. Niemcy dokonywali tajnych egzekucji polskich obywateli pochodzących z terenu Górnego Śląska. Tajemnica tych zbrodni nie została wyjaśniona do dnia dzisiejszego, mimo przeprowadzonej po zakończeniu II wojny światowej ekshumacji ofiar oraz prowadzonego śledztwa. Zbrodnie dokonane przez Niemców na terenie Górnego Śląska w pierwszych miesiącach II wojny światowej, miały swoją specyfikę i różniły się intensywnością od stosowanych przez Niemców represji w innych regionach Polski. Dużą rolę w tych zbrodniach oprócz regularnych jednostek Wehrmachtu, a także późniejszych działań Einsatzgruppen, odegrały zorganizowane oddziały niemieckich formacji dywersyjnych znanych pod nazwą Freikorps Ebbinghaus. W dużej mierze to członkowie tych grup byli odpowiedzialni za publiczne egzekucje i samosądy na Polakach na początku września m. in. w Katowicach.

▲ Składanie wydobytych zwłok do trumny.
Ze zbiorów Karola Gierlotki

ZAPAL ZNIČZ PAMNĘCI

Po wkroczeniu na teren Górnego Śląska policyjnych grup operacyjnych (Einsatzgruppen), Niemcy przeprowadzali masowe rozstrzeliwania Polaków. Jednym z takich miejsc straceń były właśnie Lasy Panewnickie. Bezpośrednim świadkiem tej zbrodni był miejscowy gajowy Franciszek Kuźnik, który po zakończeniu II wojny światowej wskazał to miejsce polskim śledczym, którzy siłami katowickiego oddziału Polskiego Czerwonego Krzyża przeprowadzili tam ekshumację. Niestety, odstonięto wówczas tylko trzy duże groby, zawierające łącznie 46 zwłok, z których zidentyfikowano zaledwie cztery osoby. Na tym dalsze prace wstrzymano. Bliższe szczegóły tej zbrodni, a także liczba osób zamordowanych w Lasach Panewnickich nie są znane.

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

XIII EDYCJA AKCJI MEDIALNO-EDUKACYJNEJ 24.10.2021

Akcja medialno – edukacyjna „Zapal znicz pamięci” to wspólny projekt pięciu Oddziałowych Biur Edukacji Narodowej IPN i lokalnych rozgłośni radiowych. Celem akcji jest upamiętnienie polskich obywateli II RP, zamordowanych przez Niemców w pierwszych miesiącach II wojny światowej.

Grób osób rozstrzelanych, cmentarz w Krobii, 1946 r. ze zbiorów Krobia.org ►

ZAPAL ZNICZ PAMIĘCI

KOORDYNATOR PONADREGIONALNY:

Marta Szczesiak – Ślusarek
Oddziałowe Biuro Edukacji Narodowej
IPN w Poznaniu

marta.szczesiak-slusarek@ipn.gov.pl
tel. (61) 835 69 57

KOORDYNATORZY REGIONALNI:

IPN POZNAŃ:

Tomasz Cieślak

tomasz.cieslak@ipn.gov.pl
tel. (61) 835 69 53

dr Izabella Kopczyńska

izabella.kopczynska@ipn.gov.pl
tel. (61) 835 69 54

IPN BYDGOSZCZ:

Mirostaw Sprenger

miroslaw.sprenger@ipn.gov.pl
(52) 321 55 27

IPN GDAŃSK:

dr Barbara Męczykowska

barbara.meczykowska@ipn.gov.pl
(58) 668 49 08

IPN KATOWICE:

Michał Miwa-Młot

michal.miwa-mlot@ipn.gov.pl
(32) 207 07 12

IPN ŁÓDŹ:

Marzena Kumosińska

marzena.kumosinska@ipn.gov.pl
(42) 201 46 64

Organizatorzy:

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

Radio
Poznań

Partner:

MARSZAŁEK WOJEWÓDZTWA
WIELKOPOLSKIEGO
MAREK WÓZNIAK

Patronat honorowy:

Partnerzy medialni:

plus
radio

Polskie
Radio
Katowice

PiK
POLSKIE RADIO

radio
ŁÓDŹ

DZIEJE.PL
PORTAL
HISTORYCZNY

Więcej informacji na stronie:

www.ipn.gov.pl